

Türk-İslâm Düşüncesinde Erzurum Sempozyumu (26-28
Haziran 2006)

Doç. Dr. Bayram Ali ÇETİNKAYA*

Kadim bilim, kültür ve sanat merkezi Erzurum, bağrından çıkardığı düşünür ve münevverlerin mercek altına alındığı bir sempozyuma ev sahipliği yaptı. Bu çerçevede Erzurum'da doğmuş ve yetişmiş, önde gelen sahabi, sosyolog, felsefeci, şâir, şeyhülislâm, gazeteci, müfessir, müftü, sufi ve ozanları ele alındı. Bununla birlikte tarihî süreç içerisinde Erzurum idarî, siyasî ve mimarî açıdan değerlendirildi. Ayrıca Erzurum'un eyalet kanunnâmeleri, basını ve türkû/manileri ihmal edilmedi.

Sempozyuma çeşitli üniversitelerden 76 bilim ve fikir adamı katıldı. Bu açıdan bilgi şöleni şeklinde dopdolu geçen üç gün, Erzurum kültür ve fikir hayatının tespitine önemli katkılarda bulunmuştur. Ancak bu şehrin hafızası diyebileceğimiz bir arşivinin bulunmaması veya çeşitli ülkelerde bulunması, büyük bir eksikliğin varlığını hissettirmektedir.

Atatürk Üniversitesi ve onun *İlahiyat Fakültesi*, Türkiye'deki diğer üniversite ve kurumlara yönetici ve idareci yetiştiren eğitim ocaklarıdır. Bu alanda *Atatürk Üniversitesi*, Türkiye'nin siyasî ve idarî dünyasında önemli bir fonksiyon icra etmekte ve büyük bir boşluğu doldurmaktadır.

Sempozyum *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* tarafından düzenlendi. Bununla birlikte Diyanet Başkanları ve daha önce de Şeyhülislâmlar çıkaran bir şehirle ilgili tertip edilen sempozyum, haklı olarak *Türkiye Diyanet Vakfı*'nın desteğini de almıştır.

Erzurum'un ve özellikle de İlahiyat Fakültesi'nin akademik ve kültür adamları, böyle verimli ve nitelikli bir bilimsel programı dü-

---

* Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Fels. Öğretim Üyesi - Sivas
(bacetinkaya@hotmail.com).

zenlemekten dolayı, ayrı bir mutluluk ve sevinç yaşadılar. Zira daha önce teşebbüs edilip gerçekleştirilmemiş benzeri programlar, ister istemez yeni bilimsel aktiviteleri gerçekleştirmede bir "sendrom" yaratmaktaydı. Her şeye rağmen sempozyum, büyük ve önemli bir aksama olmadan bilim dünyasında iz bırakacak bir seviyede gerçekleşti. Bu başarıda, *Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi* ve *Türkiye Diyanet Vakfı*'nın destek ve katkıları inkar edilemeyecek kadar açıktır.

Sempozyum'un muhtevasına gelince; programda farklı konu ve meseleler ele alınsa da, *Ömer Nasuhi Bilmen* ve *Erzurumlu İbrahim Hakkı*'nın ağırlığı söz konusu olmuştur.

Sempozyum programına bakıldığında, oturumlarda bir nevi disiplinlere göre bir ayrışma ve kümeleşme olduğu söylenebilir.

Program; açılış oturumu, 9 bağımsız oturum ve değerlendirme oturumu olmak üzere 11 oturum şeklinde gerçekleşmiştir. Protokol konuşmalarının dışındaki tüm oturumlar *İlahiyat Fakültesi*'nin *Okuç* (ki bu Fakülte'de görev yapmış önemli bir bilim adamıdır) ve *Bilgegil* olmak üzere iki salonda gerçekleşmiştir. Ayrıca her oturumun sonunda, konuların müzakere ve tartışmaları için yarım saat ayrılmıştır.

Sempozyum oturumlarına bakıldığında, ana hatlarıyla şöyle bir özet yapmak mümkündür:

Açılış oturumu; Prof. Dr. Abdullah Aydın'ın sunduğu "*Sahabe Coğrafyasının Bir Parçası Olarak Doğu Anadolu*", Prof. Dr. Yümnü Sezen'in sunduğu "*Mümtaz Turhan*", Prof. Dr. Mahmut Kaya'nın sunduğu "*Nefi'de Sözün Gücü*" isimli tebliğlerle, farklı disiplinlerdeki yetkin bilim insanlarının iz bırakan konuşmalarından oluşmuştur.

Birinci oturumun bir salonunda; Diyanet İşleri Başkanlığı görevinde bulunmuş *Ömer Nasuhi Bilmen*'in *İlmihal* ve *Hukuk-u İslâmiyye ve İslahât-ı Fikhiyye Kamusu* farklı disiplin erbabınca ele alındı. Bu ilk oturumun diğer salonunda; sosyal, siyasal ve basın açısından Erzurum şeklinde ifade edilebilecek meseleler dillendirildi.

İkinci oturum; *Ömer Nasuhi Bilmen*'in Tefsir'i değişik açılardan ele alınırken, aynı zamanda İlahiyat Fakültesinin önemli erken kayıplarından *Ruhi Özcan* (1945-1986) da hatırlandı.

Üçüncü oturumda; *Ömer Nasuhi Bilmen*'in gündeme fazla çıkmamış eser, makale ve raporlarıyla *Göğsügür Lütfullah Erzurumî* (ö. 1202/1788), *Şeyhülislâm Seyyid Feyzullah Efendi* (ö. 1115/1703) ve *Alvarlı Muhammed Lütfi Efe*'nin şahsiyetleri ve bilim-fikir dünyasına katkıları değerlendirildi.

İkinci gündeki dördüncü oturumda; yine "Ömer Nasuhi Bilmen'in Yeni İlm-i Kelam Anlayışı", ruh ve ahlak anlayışlarıyla birlikte, şehir olarak Erzurum ve farklı kültür ve coğrafyaların bu yerleşim yeriyle olan münasebetleri dile getirildi.

Beşinci oturum; Prof. Dr. İbrahim Emiroğlu'nun *Ömer Nasuhi Bilmen'in "Hukuk-u İslâmiyye ve Islahât-ı Fıkhiyye Kamusu'nun Mantıksal Açısından Değerlendirilmesi"* isimli ilginç bir tebliğiyle birlikte, aynı şahsiyetin örgün ve yaygın din eğitimi ve edebiyat hususlarındaki görüşleri aktarıldı. Aynı oturum diğer salonunda ise, *İsyan Ahlakı'nın* önemli "hareket" ve tefekkür adamı *Nurettin Topçu'nun* fikir zenginliği, oturum başkanı Prof. Dr. Zeki Aslantürk'ün onunla ilgili bilinmeyen anekdotları ve renkli yönetimiyle kafalarda ve gönüllerde yer etti.

Altıncı oturumda; Erzurum'un tasavvufi kültürü ve sufi geleneği, alan uzmanlarınca önemli şahsiyetler (*Osman Kemalî, Aşık Sümmanî, Osman Bedreddin Erzumî, Erzurum Darir Mustafa*) çerçevesinde ele alındı. Oturumun diğer salonunda *Marifetnâme'siyle* yüzyıllardır bilim ve kültürümüze ışık veren *Erzurum İbrahim Hakkı*, tefsir, hadis ve kelam açısından değerlendirildi. Bu çerçevede özellikle Prof. Dr. Ali Akpınar'ın "*İbrahim Hakkı'nın 'Marifetnâme'sinde Kur'an Ayetleri'*" tebliği dikkat çekiciydi.

Yedinci oturumda; Prof. Dr. İsmail Yakıt'ın "*Erzurum İbrahim Hakkı'nın Evrimle İlgili Görüşleri*" isimli tebliğiyle birlikte, *Dede Mehmet Efendi* ve Osmanlı Şeyhülislâm'ı *Musa Kazım Efendi'nin* proje ve teklifleri, kelam alanına yönelik ıslahat düşünceleriyle beraber ele alındı. *Musa Kazım Efendi'nin* masonlukla ilişkilendirilmesi toplantıda tartışma konusu oldu. Aynı oturumun diğer salonunda Erzurum'un tasavvuf kültürü farklı açılardan değerlendirildi.

Sekizinci oturumda; *Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın* tıp, eğitim ve edebiyatla ilgili düşünceleriyle birlikte, şehir olarak Erzurum, idarî, mimarî ve matbuat açısından ele alındı.

Edebiyat ağırlıklı geçen dokuzuncu oturum, aynı zamanda ilginç konuların gündeme gelmesine vesile oldu. *Nefî'nin* şiirleri, Erzurum mani ve türküleri, "*Dadaşlık ve Erzurum Barlarının Düşünsel Analizi*", "*Türk Halk Hikayelerinde Erzurum Motifi*" isimli tebliğlerle birlikte, aynı oturum diğer salonunda *Erzurum Mezar Yapılarında Uzak-Dünya-Hayat İlişkisi "Kozmoloji"*, "*İspirli Kadızâde Mehmet Efendi*" ve "*Erzurum Türkmen Alevîleri*" bildirimleri sunuldu.

Değerlendirme oturumu; Fakülte Dekanı Prof. Dr. Bahattin Kök'ün başkanlığında yapılarak, sempozyumun salon çerçevesi programı sona erdi. Üçüncü günün ikinci bölümü, şehrin tarihî ve kültürel mekanları rehber eşliğinde gezildi.

Hülasâ; *Türk-İslâm Düşüncesinde Erzurum Sempozyumu*, alanında uzman akademisyenlerin üzerinde iyi çalışılmış nitelikli tebliğleri, güzel hazırlanmış program ve etkinlikleriyle bilim dünyasına Erzurum'un Türk-İslâm Düşüncesindeki payını ve yerini tespitte çalışmış ve aynı zamanda onun katkısının hangi düzeyde olduğunu dopdolu geçen üç gün içerisinde ortaya koymuştur. Ayrıca sempozyum bildirilerinin basılacağına da ifade edilmesi, programın amacına uygun bir şekilde hedeflerine ulaşması için önemli bir merhaledir.